

ТАФАККУР

ИЖТИМОЙ-ФАЛСАФИЙ,
МАЪНАВИЙ-МАЪРИФИЙ
ЖУРНАЛ

ТАФАККУР 3 / 2015

SAHIFALARIDA

саҳифаларида

НАСР ЖАВОҲИРЛАРИ

Лев ТОЛСТОЙ. Мен қандай қилиб
жинни бўлдим. *Ҳикоя*.....56

ТАФАККУР ТАБАССУМИ

Шодмон ОТАБЕК. Сузга чечан
машхурлар.....104

ЖАВОНДАГИ ЖАВОҲИР

Карим БАҲРИЕВ. Дарёлар туташганда.....108

КЎНГИЛ САЛТАНАТИ

Маҳмуд ТОИР. Тонгдан тилаганинг
оппоқ нур бўлсин.....64

САНЪАТ ФАЛСАФАСИ

Муҳаммад ФОЗИЛИЙ. Тасвир ва
тасаввур.....70

ХАЗИНА

Азизиддин НАСАФИЙ. Комил инсон
китоби.....72

ТАҚДИРДАГИ ТАДБИРЛАР

Абдулла ХОЛМИРЗАЕВ. Қафасдаги шер
наъраси.....82

СИРЛИ САРҲАДЛАР

Шомирза ТУРДИМОВ. "Борса келмас"даги
хазина.....94

Муҳаммад Фозилий "Сузга"

ТАЛҚИН ВА ТАДҚИҚОТЛАР

Темирбек АМЕТОВ. Сахро бағридаги
муъжиза.....118

Шаҳноза САМИЕВА. Эстетик дид
тарбияси.....120

Муниса МУҲАММЕДОВА. Томошабинлар
Луврдан нега норози?.....121

Руслана ИСЛОМОВА. Мурғак дилга
қанотдир қўшиқ.....123

Бахтигул МАМАДАМИНОВА. Поёнига
етмаган ислоҳот.....124

Хуршид ЖУМАНАЗАРОВ. Ҳам ҳукмдор,
ҳам табиб.....126

*Журналнинг инглизча мухтасар
мазмуну*.....127

Ham hukmdor, ham tabib

Анъанавий табобатни илмий жиҳатдан асослаб, уни ривожлантиришга нафақат табибу ҳақимлар, айти чокда, маърифатпарвар ҳукмдорлар ҳам катта ҳисса қўшган. Аввало шуни таъкидлаш керакки, бирор ижтимоий соҳа ёки фан тармогининг тараққий этишида давлат томонидан яратилган имкониятларнинг ўрни беқиёс. Тарихимизда эса халқ табобатига айрича эътибор қаратган, ўзи ҳам табиблик билан шуғулланган давлат арбоблари талайгина.

Амир Темура унинг ворислари даврида бошқа соҳалар қаторида табобат ҳам ривожланди. Бобур Мирзо (ҳукмдорлик йиллари 1494–1530) саройида тиб олимларига қулай шарт-шароит яратилган эди. Бобур Мирзо табиблик билан шуғулланмаган бўлса-да, бу илмга ва унинг намояндаларига илтифот кўрсатган. “Бобурнома” асарида ҳам темурий ҳукмдор ўзи чалинган баъзи хасталиклар ва уларнинг муолажаси хусусида тўхталади (*Бобурнома. Т., “Юлдузча”, 1989. 215-бет*). Бундан ташқари, китобда муаллиф ўзи ҳукмронлик қилган ҳудудларнинг иқлими, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, жумладан, Ҳиндистонда ўсадиган доривор гиёҳлар ҳақида қимматли маълумотлар беради (*Уша асар, 259-265-бетлар*). Асарда ўз даврининг буюк табиби Юсуфий номи ҳам ҳурмат билан тилга олинади. Демак, Бобур Мирзо саройида бошқа касбу ҳунар эгалари қаторида табобат вакиллари ҳам қадрланган. Асарни синчиклаб ўқиб, муаллиф табибу ҳақимлар салоҳиятини тўғри баҳолай оладиган даражада етук тиббий билимга эга бўлган, дея ҳулоса қилиш мумкин.

Хива хони Абулғозий ибн Араб Муҳаммадхон (ҳукмдорлик йиллари 1644–63) билимдон тарихчи, моҳир шоир, тажрибали табиб ҳам эди. Унинг табобатга оид “*Манофиъ ул-инсон*” (“Инсон учун фойдали дорилар”) асарида халқ табобатининг бой тажрибалари кенг халқ оммасига тушунарли тилда баён этилган. Муаллифнинг бошқа бир машҳур асари – “*Шажараи тарокима*”да келтирилган қуйидаги рақамга эътибор қаратинг: “Ун олти орқа (авлод) тўрт юз йилда, ҳарчанд кўп бўлса, тўрт юз эглик йилда ўтар... Ҳар минг йилда қирқ орқа (авлод) ўтса керак” (“*Шажараи тарокима. Т., 1995. 66-бет*). Демак, ўша давр одамлари ўртача 25-30 йил умр кечирган. Хива хони табиблар ва тиббий адабиёт етишмаслигини бунга асосий сабаб деб кўрсатади ҳамда табиблик билан шуғулланиб тўплаган тажрибалари асосида юқоридаги асарини ёзади (*Ғолипов М. Хива табиблари // “Шарқ табобати”, 2000, 2-сон*).

Абулғозийнинг “Манофиъ ул-инсон” асари тадқиқи замонавий табобатда кенг қўлланидиган анъанавий дори-дармонлар борасидаги тасаввурларни кенгайтиради. Муаллиф ҳар бир дорининг аниқ

дозаси, уни тайёрлаш усули ва истеъмол қилиш қоидаси ҳамда сақлаш йўллари аниқ кўрсатиб беради. Умуман, XVII аср Хоразм давлатида табобатнинг аҳволи ва ривожланиш даражасини кўрсатувчи бундан бошқа мукаммал асарни келтириш мушкул (*Гарлиев Г. Ҳукмдор табиб ва олим // “Фан ва турмуш”, 1982, 12-сон*).

Ўз даврида турли фан соҳалари қатори табобатни ҳам ривожлантиришга ҳисса қўшган ҳукмдорлардан бири Саййид Субҳонқули Муҳаммад Баҳодирхондир (ҳукмдорлик йиллари 1681–1702). Субҳонқулихон табибларга ғамхўрлик қилган, ўзи ҳам табобатга оид рисола ёзиб қолдирган. “*Аҳиё ат-тибб Субҳоний*” (“Субҳонқулининг табобатни жонлантириши”) асари ҳам Шарқ табобатининг бошқа манбалари каби касалликларга қарши қўлланидиган содда ва мураккаб дориларга бағишланган. Асарнинг муқаддима қисмида инсон табиати, табибнинг бурч ва вазифалари, саломатликка таъсир қилувчи омилларга алоҳида эътибор қаратилган, шунингдек, саломатлиқни сақлашга доир қоидалар ва мижоз тушунчаси муфассал ёритилган. “Аҳиё ат-тибб Субҳоний” рисоласи Ўзбекистонда халқ табобати анъаналарига оид қимматли манбалардан саналади.

Юқорида тилга олинган манбаларга таяниб халқ табобати анъаналарини уч гуруҳга бўлиш мумкин: касалликка ташхис қўйиш; дориларни тайёрлаш ҳамда истеъмол меъёрини белгилаш; касаллик турига кўра муолажа белгилаш.

Албатта, халқ табобати анъаналарининг юзага келишида Абу Али ибн Сино, Абу Бакр ар-Розий каби алломаларнинг хизмати катта. Ўрта асрларга келиб давлат арбобларининг табобатга эътибор қаратиши, айримларининг табиблик билан шуғулланиши эса мазкур анъаналарни янада бойитди.

Яқин ўтмишимиздан маълумки, ўтган асрнинг 20-йилларида, яъни советлар ҳукмронлиги ўрнатилиши билан юртимизда табиблар синф сифатида тугатилди (*Юнусов Ҳ. Халқ табобати равнақи // “Шарқ табобати”, 2007, 4-сон*). Натижада табобатнинг кўҳна анъаналарини ривожлантириб, келажак авлодга етказиш мушкуллашди. Мамлакатимиз мустақилликка эришгач, халқ табобати дурдоналари ҳамда табиб-олимлар фаолиятини ўрганишга кенг йўл очилди. Ўзбекистон халқ табобати академиясининг ташкил қилиниши, 2010 йили Тошкентда Ибн Сино номидаги Халқаро халқ табобати ассоциациясининг тузилиши бу борада муҳим қадам бўлди.

Хуршид ЖУМАНАЗАРОВ,
ЎзФА Тарих институти
катта илмий ходим-изланувчиси